

.....
Gimnazija Lava

ARHITEKTURA 19. STOLETJA NA CELJSKEM

(RAZISKOVALNO DELO)

AVTORICI: Taja Jančič in Timea Štravs

LETNIK: 2

MENTORICA: Darja Povše, prof

KRAJ IN ŠOLSKO LETO: Celje, marec 2016

ZAHVALA

Zahvaljujema se mentorici Darji Povše za mentorstvo ter vse napotke, ki nama jih je dajala ob pisanju naloge.

Zahvaljujema se šoli ter ravnateljici ge. Mariji Gubenšek Vezočnik, ki je omogočila sredstva za izvedbo raziskovalne naloge.

Najlepša hvala lektorici ge. Kseniji Štrancar, dipl. prof. slovenščine, za skrben pregled raziskovalne naloge.

Vsem še enkrat najlepša hvala.

POVZETEK

Naslov naloge: Arhitektura 19. stoletja na Celjskem

Avtorji: Tlmea Štravs, Taja Jančič

Mentorica: prof. Darja Povše

Lektorica: dipl. prof. Ksenija Štrancar

Šola: Šolski center Celje - Gimnazija Lava

Čeprav je bilo 19. stoletje v smislu arhitekture najbolj plodno na naših tleh, je bilo dolgo časa prezrto. Arhitekturi tistega časa so očitali, da nima lastnega sloga, temveč da gre za ponavljanje starih oblik in mešanje različnih družbenih slojev. Miselnost se je počasi spreminjala in ljudje so se začeli zavedati, da je 19. stoletje povezovalo različne sloge, obenem pa vseeno pustilo prostor tradiciji, ter da je v tistem času nastalo ogromno pomembnih stavb. Na število stavb v mestih je vplivalo število prebivalcev in pa seveda pomembnost mesta. Tako ima na primer Celje v primerjavi z Laškim in Vojnikom veliko več stavb tako javnih kot tudi zasebnih. V tistem času je na Celjskem ustvarjalo ogromno znanih in manj znanih umetnikov, od katerih je vsak pustil kamenček v mozaiku arhitekture 19. stoletja. V sklopu dela sva se posvetili vsaka svojemu domačemu kraju: Laškemu in Vojniku, ter seveda Celju kot središču celjskega območja. Našteli sva tudi pomembnejša dela v drugih krajih na celjskem območju.

Ključne besede: arhitektura, 19. stoletje, Celje, Laško, Vojnik, primerjava, arhitekti.

KAZALO VSEBINE:

KAZALO VSEBINE:	4
1. UVOD.....	6
2. TEORETIČEN DEL.....	7
2.1 ARHITEKTURA 19. STOLETJA	8
2.1.1. NA SPLOŠNO.....	8
2.1.2. NA SLOVENSKEM.....	9
2.1.3. NA CELJSKEM.....	10
2.2. STAVBNE ZVRSTI.....	12
2.2.1. BOLNIŠNICE	12
2.2.2. CERKVE IN SAMOSTANI	12
2.2.3. DVORCI	13
2.2.4. ROTOVŽI	13
2.2.5. PALAČE	13
2.2.6. GLEDALIŠČA.....	13
2.2.7. HOTELI.....	14
2.2.8. POKOPALIŠČA.....	14
2.2.9. ŠOLE.....	15
2.2.10. TOVARNE.....	15
2.2.11. VILE.....	15
2.2.12. VOJAŠNICE.....	16
2.2.13. ZDRAVILIŠČA.....	16
2.2.14. ŽELEŽNIŠKI KOLODVORI.....	17
3. RAZISKOVALNI DEL.....	18
3.1. ARHITEKTURA V 19. STOLETJU V CELJU, LAŠKEM IN VOJNIKU.....	19
3.1.1. CELJE.....	19
3.1.2. LAŠKO	28
3.1.3. VOJNIK.....	32
3.2. PRIMERJAVA CELJE, LAŠKO IN VOJNIK	34
3.3. STAVBE IZ 19. STOLETJA IZ KRAJEV IZ CELJA	36
3.4. POMEMBNI ARHITEKTI 19. STOLETJA NA CELJSKEM	38

4. ZAKLJUČEK.....	40
5. LITERATURA IN VIRI.....	41
5.1. VIRI SLIK.....	42

KAZALO GRAFOV:

Graf 1: Primerjalni pregled števila stavb v Celju, Laškem in Vojniku	35
--	----

KAZALO SLIK:

Slika 1: Janez Flis.....	11
Slika 2: Gizelina bolnišnica, Celje	20
Slika 3: Splošna bolnišnica Celje	20
Slika 4: Stolno-opatijska cerkev sv. Danijela Celje	21
Slika 5: Slovensko ljudsko gledališče Celje.....	22
Slika 6: Hotel Pošta Celje.....	23
Slika 7: Palača- Pošta Celje.....	24
Slika 8: Narodni dom, danes Celjska občina.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
Slika 9: Mestni park Celje.....	25
Slika 10: Rotovž Celje	26
Slika 11: Nekdanja Ekonomska šola Celje.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
Slika 12: Železniška postaja Celje	28
Slika 13: Hiša na naslovu Mestna ulica 4 in 6 Laško.....	28
Slika 14: Stavba na naslovu Trubarjeva ulica 2 Laško	29
Slika 15: Hiša Valvasorjev trg 8 Laško.....	29
Slika 16: Predhodno nemška ljudska šola, danes OŠ Primoža Trubarja Laško	30
Slika 17: Predhodno slovenska ljudska šola, danes Glasbena šola Laško	31
Slika 18: Zdraviliški dom Laško	31
Slika 19: Predhodno Deželna hiralnica Vojnik, danes Psihiatrična bolnišnica Vojnik.....	33
Slika 20:Župnijska cerkev sv. Jerneja Vojnik.....	34

KAZALO TABEL:

Tabela 1: Primerjava novo zgrajenih in obnovljenih stavb v Celju, Laškem in Vojniku.....	Napaka! Zaznamek ni definiran.
--	---------------------------------------

1. UVOD

Ljudje vsak dan hitimo mimo stavb v svojem ali tujem mestu, redko pa se ustavimo in si jih pobliže ogledamo.

Kdaj so nastale? S kakšnim namenom so bile postavljene? Čemu vse so bile namenjene? To so vprašanja, na katera znamo redko odgovoriti, ne da bi pogledali v turistični mestni vodnik.

Ugotovili sva, da lastni kraj in kraj, v katerem preživiva večino dneva, premalo poznavata. To je bila za naju tudi rdeča nit in glavni razlog za izvedbo raziskovalne naloge.

Najina tema je bilo 19.stoletje. Raziskali sva vplive na tedanjo arhitekturo, tipe stavb in značilnosti gradnje. Osredotočili sva se na tri kraje: Celje, Laško in Vojnik.

Raziskovalna naloga nama je povečala spekter znanja, obenem pa tudi način, kako zdaj gledava na stavbe, ki nas obkrožajo.

2. TEORETIČEN DEL

2.1 ARHITEKTURA 19. STOLETJA

2.1.1. NA SPLOŠNO

Arhitekturo 19. stoletja so dolgo časa prikazovali kot nekaj manjvrednega. Najbolj so ji očitali ponavljanje starih oblik, ki se niso več razlikovale po družbenih slojih, temveč so se uporabljale vsevprek. Na primer kupole, ki so pri cerkvi predstavljale pomembno vlogo, so začeli uporabljati pri navadnih poslovnih ali stanovanjskih stavbah. Ali na primer monumentalna klasična fasada s poudarjeno reprezentativno glavno etažo, ki so jo najprej uporabljali na palačah ali razkošnih hišah, je pozneje velikokrat uporabljena na preprostih meščanskih hišah. Vse to je privedlo do mišljenja, da arhitektura 19. stoletja uničuje klasične in lepe stvari.

V visokih in izobraženih krogih so menili, da arhitektura ne bi mogla doseči nižje ravni. Tako je tudi v raznih turističnih mestnih vodnikih to obdobje preprosto prezrto. Edini del arhitekture, ki je užival nekaj »slave«, je bila inženirska arhitektura. Kljub temu jih niso šteli za arhitekete, temveč za inženirje. Veljalo je, da so oni tisti, ki so postavili temelje za razvoj moderne arhitekture v 20. stoletju.

Ta miselnost se je spremenila v 60. letih 20. stoletja, ko so se pogledi malo razširili in so začeli ceniti tudi arhitekturo 19. stoletja. Predvsem zaradi kritike funkcionalizma, ki je dejansko narekoval razvoj arhitekture in umetnosti. Ljudje so, zlasti po 2. svetovni vojni, začeli drugače gledati na preteklost in s tem začeli ceniti stvaritve 19. stoletja. Ugotovili so, da ni želela pretrgati tradicije in običajnih načinov oblikovanja, temveč je združila tradicijo skupaj z prvinami in novimi izumi tistega časa. Želela je doseči sintezo med umetnostjo, socialnimi dogodki in spremembami ter tehničnimi izumi.

Bistvena značilnost je izhajanje iz umetnosti starejših obdobj, vendar ne v smislu kopiranja, temveč v smislu kombiniranja ter uporabe različnih pristopov, uporabljenih že v prejšnjih obdobjih. To se ni pojavilo prvič, temveč je to rahlo zaznati že v rimski antiki, baroku, renesansi in romantiki. Nanjo je vplival nov način življenja ljudi, po drugi strani pa pogled te družbe na preteklost. Omejevale so jo značilnosti prejšnjih obdobj, po drugi strani pa novi izumi. Bolj racionalno so delali s kamnom, lesom in opeko, obenem pa so se uveljavili še novi materiali, kot so cement, steklo in lito železo. Zaradi uvedbe decimalnega metrskega sistema je vse načrtovanje postalo bolj zanesljivo in natančnejše.

2.1.2. NA SLOVENSKEM

Čeprav je bilo to eno od najbolj prezrtih obdobji, je bilo na slovenskih tleh najbolj produktivno. To je bila doba, ki se je začela z okupacijo, nadaljevala z revolucijo ter končala s potresom. Okupacija je k nam prinesla modo posnemanja dodatkov s starih stavb, revolucija stroge predpise o oblikah ter načinih gradnje in navsezadnje potres podrtje nekdanjega sveta in s tem gradnjo novih stavb.

Mesto Celje, ki je pogorelo leta 1789, je v tem uvidelo novo priložnost za moderno obnovo mestnih stavb.

Obdobje 19. stoletja bi lahko razdelili na dve polovici. V prvi se je naša slovenska industrijska revolucija šele začela in se je po malem že začela pojavljati v stavbarstvu. Obdobje do sredine stoletja bi lahko že imenovali »železno«, saj je bil izraziti porast topilnic in predelovalnic železa po Koroškem, Gorenjskem in Celjskem. Za celotno stoletje je ostalo glavno merilo lepota, hkrati pa politični pritisk, ki je omogočal ohranjanje monarhije. V drugi polovici obdobja je bila leta 1857 že speljana železnica do Trsta. S tem so upadli prevozi po cestah in rekah, za kmeta pa tako ni bilo več dodatnega zaslužka. Železarstvo so prenesli na Koroško, drugod pa so tuji denarniki ustanavljali le manjše obrate, med njimi sta bili tudi cinkarna v Celju ter usnjarna v Šoštanju.

Leta 1857 je bil za Štajersko izdan »stavbni red«, ki je pozneje postal vzorec tudi za druge dežele. Prepovedoval je graditi lesene stavbe (dovoljene so bile ute, kozolci ter zasilne stavbe), lesene balkone, omejil je uporabo ilovice (za vezivo in omete), predpisal je obokane kleti pri novih hišah, zahteval kamnite okvire pri vhodnih vratih, kritje z opeko ali skrilom (le izjemoma s slamo ali škodlami). Nekako je priporočal zmanjšanje naklona streh s 45 stopinj na 35 stopinj, prav tako je prepovedal oblaganje streh s kamni in za kurišča zahteval, da imajo požarni zid ter so vsaj pol vatla nad tlemi. V stavbnem redu je bil predpisan tudi način gradnje dimnikov.

Na podeželju so še najbolj uspeli v gradnji zdraviliških celot. To je bil nov zalogaj, čeprav so bile toplice pri nas poznane že iz rimskih časov. V Dobrni so bile za ljudstvo odprte tedaj, ko so v njih zdravili avstrijske in francoske vojake. Gubernialni svetnik jih je nato leta 1847 kupil in zgradil kopališko dvorano, kapelo, kopališče za tujce in reveže ter številne druge stavbe. Oblikovanje teh stavb je izhajalo iz kombinacije avstrijskih in nemških vzorov, z lesenimi okrasnimi deli.

S pojmom »ljudska arhitektura« danes poimenujemo stavbarstvo, ki je v 19. stoletju nastalo po slovenskih vaseh. To je bil nekakšen zaključek razvoja, ki je sledil še iz prejšnjega obdobja. Redkokje so se pojavile nove in napredne oblike, saj za kaj takega v težkih pogojih življenja ni bilo veliko možnosti. Šele v drugi polovici stoletja je na Štajerskem zaslediti zahteve po spremembi kmečkega stavbarstva. Proti koncu stoletja so začeli graditi nove oblike po načrtih, ki so jih določali novi predpisi. Čisto na novo so začeli graditi le delavska naselja. Na podeželju so nadaljevali oblikovanje bivalnega

okolja, saj še niso bili obremenjeni z modnim preoblačenjem hiš. Bivalno okolje je zanje moralo biti urejeno, lepo in domače. Povsod, celo na kozolce, hiše, v gozdove ter na polja, so postavljali nešteta vaška znamenja. S tem se je samo še bolj povečala razlika med stavbarstvom, ki ga je imelo meščanstvo po tujih vzorih, in tistim, ki so ga gradili po vaseh. Vendar sta si bila meščanski in kmečki del v nečem zelo podobna, oba sta namreč gradila stavbe nespremenjene in jih le dodatno skušala olepšati, čeprav po različnih merilih.

Sprememba je nastala, ko so začeli lesene hleve in stebre pri kozolcih menjavati z zidanimi. Izboljšave so bile v velikosti in njihovi okrašenosti. Na vzhodnem Štajerskem so vanje dali vgrajevati tudi malo kaščo, za katero sta bila značilna rezljan balkonček ter lepo oblikovane stopnice.

Na Štajerskem so po letu 1870 začeli gojiti hmelj, zaradi česar so kmetje obogateli. Posledično so zidali nove stanovanjske hiše, sušilnice za hmelj pa so postavljali ob hišah. Vplivi iz mest so pozneje ustvarili značilen dodatek, in sicer mansardni del podstrešja, ki je bil po vzoru podaljšan nad vhod in naslonjen na stebra. S tem so nastali novi bivalni prostori, obenem pa značilna oblika štajerske polkmečke hiše (P. Fister: Umetnost stavbarstva na Slovenskem).

Čas 19. stoletja je slovensko ozemlje zaznamoval z raznovrstnimi gradnjami zgradb, ki so jih spremljale industrijska revolucija, sprememba družbe iz fevdalne v kapitalistično, nacionalna zavest ter nova kultura skozi arhitekturo. Vse spremembe arhitekture, ki so bile značilne za 20. Stoletje, so pravzaprav izvirale iz 19. stoletja.

Do 19. stoletja se je naš prostor spreminjal zaradi političnih posegov fevdalnih oligarhov. Od 19. stoletja naprej pa ne vpliva le politična oblast, temveč tudi industrialci, podjetniki in posamezniki. V tem času so arhitekti dotedanje zgradbe dopolnili z novimi šolskimi poslopji, bolnišnicami, gledališči in mnogimi drugimi.

2.1.3. NA CELJSKEM

Poleg običajnih gradenj pa je nastajalo tudi veliko takih, ki niso bile omejene samo na en družbeni sloj, temveč so bile namenjene vsem. Čeprav se v vsakdanjem življenju tega morda ne zavedamo, je večina stavb v mestnih središčih plod 19. stoletja.

Obenem pa je v rabi še ena stvar, ki je bila takrat velika novost – železnica. Problem slabega poznavanja arhitekture se kaže tudi v tem, da je gradnja 19. stoletja problem razumevanja. To je bilo obdobje, ko se je začelo uveljavljati veliko novih načinov in povezovanja, na arhitekturo pa so vplivali tudi novi izumi, nove teorije.

Pomembno je k temu prispeval tudi Janez Flis s svojim arhitekturnoteoretskim delom.

Na slovenskem ozemlju je bilo posnemanje preteklih obdobji zelo redko. Opaziti ga je predvsem v cerkvenih poslopijih. Pri večini stavb so nastale popolnoma nove zasnove. Bistvenega pomena je, da je oblika sledila funkciji. To je tudi razlog, da jih je dokaj lahko obnoviti in da še danes služijo svojemu namenu.

Nova zakonodaja in merila lepega so spremenila marsikaj. Nespremenjena je ostala tlorisna zasnova, ki je bila prilagojena naravi in kmečkemu življenju. V ravninskih predelih so gručasta ter strnjena naselja oblikovala zidane, pritlične ali nadstropne večcelične hiše, ki so dominantno postavljene ob cesti.

Kot vsako obdobje je tudi 19. stoletje oblikovalo svoje specifične značilnosti. Uveljavila so se kompozicijska razmerja, ki so jih dopolnili s prvinami baročnega likovnega poudarka. Potrebe po krasilnih dejavnostih so se povečale. Te so pospešile razvoj domačih rezbarskih in kamnoseških delavnic. V Celju so se razvile umetnostne delavnice, ki so v sodelovanju mnogih višjih mojstrov s kamnoseškimi, rezbarskimi izdelki opremljale cerkveno arhitekturo in stavbe premožnih meščanov.

V 18. in 19. stoletju je bilo pri arhitekturi zaznati tuje vplive, ki so bili pomešani z izrazno močjo lokalnih tradicij. Tako so lokalne kamnoseške delavnice ustvarile nov prostor ambiciozno poudarjene likovne prvine. Med oblikovanimi in okrašenimi stavbnimi členi prevladujejo kamniti vratni okvirji. V začetku 19. stoletja pa se je uveljavil štukaturni okras kot sestavni del arhitekture. Okrasje v štuku ali ometu je uporabljeno predvsem kot poudarek okenskih odprtin (Živa Deu: Stavbarstvo slovenskega podeželja).

Še vedno pa je tukaj zaznati nekakšno distanco, po eni strani stavbe niso dovolj stare, da bi bile cenjene, po drugi pa ne dovolj sodobne.

Slika 1: Janez Flis

2.2. STAVBNE ZVRSTI

Gradili so najrazličnejše stavbe, ki so se med seboj razlikovale po namenu in seveda posledično po obliki.

2.2.1. BOLNIŠNICE

V drugi polovici 19. stoletja so špitale zamenjale bolnišnice. Bolnišnice so zaradi higienskih in zdravstvenih razlogov gradili zunaj mest in jih obdali s parkom ali vrtnim nasadom. Bolnišnice so imele eno samo stavbo, v kateri so bili bolniki ločeni po spolu in boleznih. Poleg bolnišnice je bila velikokrat tudi mrtvašnica in kmalu so dobile tudi izolirno stavbo. V glavni stavbi ni bilo prostora za rentgen ali lekarno. Takšne bolnišnice so bile palačnega tipa. Pozneje so začeli graditi tudi posebne bolnišnice, zlasti v rudarskih in železarskih naseljih. Bolnišnice so bile manjše. V poznem 19. stoletju pa so začeli graditi bolnišnične komplekse, sestavljene iz več ločenih stavb.

2.2.2. CERKVE IN SAMOSTANI

Obdobje je bilo veri izjemno nenaklonjeno. Na to so močno vplivale vojne z Napoleonom, varčevanje in jožefinske reforme. Razpustili so ogromno število samostanov. Arhitektura cerkva, imenovana "uradniška", se je pri nas ohranila pol 19. stoletja. Uradniška se je imenovala zato, ker so načrte zanjo v večini izdelovale uradniške direkcije. Za takšen tip cerkva je bila značilna ena ladja, zvonik iz fasade ter odprt pogled na oltar. Poleg te pa so, zlasti na podeželju, še naprej gradili baročno zasnovane stavbe. Še pred marčno revolucijo so nastale umetnostne rešitve, v katerih se je kazal vpliv historizma. Kljub temu je večinoma še prevladovala "uradniška" arhitektura, v kateri so se že začenjali kazati znaki historizma. Predpis dvorne pisarne z dne 25. 5. 1847 je nakazoval, da mora imeti vernik okrog sebe 64 cm prostora. Da bi ustregli temu predpisu so morali graditi nove cerkve, nemalokrat na ruševinah starih. Na določenih območjih pa so stare cerkve samo povečali. Proti koncu stoletja je historizem dobival čedalje večjo vlogo. V zadnjem desetletju se je začela, predvsem na Štajerskem, uveljavljati sakralna arhitektura.

2.2.3. DVORCI

Tako kot cerkve so tudi dvorci v tem obdobju izgubili svojo pomembnost. Na novo zgrajeni dvorci so bili redki, tisti, ki so že nastali, pa so bili izjemno zadržano oblikovani. V drugi polovici 19. stoletja se je njihova vloga močno spremenila. Niso bila več javna poslopja, temveč zaprti bivanjski prostori, za ljudi na višjem mestu družbene lestvice. Številne gradove so začeli obnavljati, vendar brez velike spremembe njihove oblike. Dvorce so vse bolj začele izpodrivati tudi vile.

2.2.4. ROTOVŽI

19. stoletje bi lahko poimenovali tudi zlata doba rotovžev. Zanimivo je tudi, da se je rotovski stolp, v drugi polovici 19. stoletja uveljavil kot obvezen del vsakega rotovža, ne samo najpomembnejših. V prvi polovici 19. stoletja je nastalo nekaj rotovžev s predelavo starejših meščanskih stavb. V drugi polovici pa so izvedli tudi nekaj pomembnejših prezidav.

2.2.5. PALAČE

Pred 19. stoletjem so palače veljale za stavbe v mestih, ki so odstopale od klasično grajenih meščanskih stavb in so bile namenjene plemstvu. V 19. stoletju pa so dobile drugačen pomen, lahko so bile namenjene javnosti. S palačami so ponazarjali moč države in prestolnic. Podobo prestolnic so namreč zaznamovale palače za potrebe deželnih vlad, palače za potrebe pošte, bančništva, zavarovalništva in gospodarskih dejavnosti.

2.2.6. GLEDALIŠČA

V 19. stoletju so gledališča doživela cvet svojega razvoja. Meščanstvu so gledališča predstavljala edini vir socialnega in kulturnega udejstvovanja. To je razlog, da se je močno povečala gradnja gledališč, s tem pa so se odprli tudi novi problemi. Treba je bilo mogočno okrasiti dvorano, povečati prostor za menjavanje kulis, zagotoviti večje prostore za igralce v zaodrju. Oblikovanje zunanosti je postalo izredno pomembno, prvič po antiki, tako

pomembno kot notranjščina. Veliko arhitektov tega ni bilo sposobno obvladovati. To je tudi razlog, da se je na Dunaju leta 1873 odprlo podjetje, ki je bilo specializirano za gledališke stavbe. Do večjega razmaha gradnje gledališč je na Slovenskem prišlo šele v zadnji četrtini 19. stoletja.

2.2.7. HOTELI

Obnovljene ceste in zgrajeno železniško omrežje je močno pospešilo razvoj turizma. Hoteli niso bili enotna stavbna zvrst, saj so se tako kot danes razlikovali po svojem namenu in lokaciji. Hoteli v mestih so bili preprosti in so bili mišljeni za kratkotrajno bivanje, hoteli v letoviških krajih pa so bili grajeni z namenom daljšega bivanja. Poleg gostilne in kavarne je bila v hotelu najpomembnejša recepcija. Poleg kuhinje je bila jedilnica, ki je bila namenjena izključno hotelskim gostom. Nadstropja so imela sobe za goste, boljši hoteli pa so se lahko pohvalili tudi s sobami za pisanje, branje in zabavo. Nekateri so omogočali tudi povezavo sob med seboj. Boljši hoteli so imeli ločene poti za goste in osebje, higiensko kopalnice in dvorano za zabavo. Hoteli na Celjskem so bili manjši in tudi po številu jih je bilo manj. V zadnjih letih 19. stoletja se je začel pospešeno razvijati tudi obmorski turizem.

2.2.8. POKOPALIŠČA

Pokopališča so bila prej ob cerkvah, do sredine 19. stoletja pa so vsa premaknili na obrobja mest, zaradi higienskih zahtev in nagle rasti števila prebivalstva. Tako je pokopavanje vse manj postajalo pristojnost cerkve in vse bolj mestne komunale. Glavni elementi pokopališč se niso spreminjali. Vlogo cerkvene stavbe je v večini upravljala mrtvašnica. Pomembnejša pokopališča so na sredini dobila pokopališko kapelo, mrtvašnica pa je bila postavljena na rob. Pokopališča so bila obdana z robovi, ob katerih so bili pokopani bogatejši. Najpomembnejši prepoznavni znak pokopališč so postali litoželezni križi, ki so nadomestili prejšnje lesene. Že konec 18. Stoletja, še bolj pa v začetku 19. stoletja se je začela uveljavljati misel, da je pokojniku ne glede na stan ali položaj treba zagotoviti prostor večnega počitka. Vse manj je bilo anonimnih in skupnih grobov. V drugi polovici 19. stoletja so pokopališča začeli hitro širiti zaradi nagle rasti prebivalstva.

2.2.9. ŠOLE

Zaradi uveljavitve obveznega šolstva se je seveda pojavila tudi potreba po gradnji novih šolskih poslopij. Za šolo so pogosto najemali zasebne prostore ali pa so pouk opravljali v župniščih oziroma kaplanijah. Dvorna študijska komisija je leta 1820 izdala navodila in načrte za gradnjo šol. Vsebovala je tri tipe, ki so se med seboj razlikovali po velikosti učilnic. Šola pa je morala imeti tudi stanovanje za učitelja in sobo za pomočnika učitelja. Zahteve glede šole so bila precej visoke: obrnjena proti vzhodu, imeti mora šolski vrt, drevesnico, spodaj grajena iz kamna in zgoraj iz opeke itd. Čeprav se je število otrok večalo, niso gradili novih šol, temveč so samo obnovili stare stavbe. V 60. Letih 19. stoletja je prišlo do močnega preobrata v šolstvu. Obvezno je postalo 8-letno šolanje. Razvili so nove predpise za gradnjo šol. Vse šolske stavbe iz zadnje tretjine 19. stoletja so bile grajene po istem vzoru; dolgi hodniki, velika težka vrata, postavljena na vidnih mestih. Proti koncu 19. stoletja so začele nastajati ločene nemške in slovenske šole. Gradili so tudi srednje šole, nastalo pa je tudi veliko število cerkvenih šol.

2.2.10. TOVARNE

Industrijska arhitektura se močno razlikuje od preostalih arhitekturnih zvrsti. Po eni strani že zaradi tega, ker nimajo enotnega tipa. Tovarne so se namreč uporabljale za različne namene in s tem so se razlikovale tudi po obliki. Tovarne, ki so nastajale na novo, pa so močno posegle tudi v kraj in spremenile njegovo krajino. Slabo razvita industrija je bila glavni razlog za počasno rast števila tovarn. Poleg tega pa še slaba delovna sila in pomanjkanje denarja. Razvoj se je počasi začel, ko je bila zgrajena železnica Dunaj–Trst, ki je omogočala tudi selitev s podeželja v mesta in s tem razvoj industrije. Kljub temu pa ni doživela velikega razmaha. Še vedno se je večina ljudi ukvarjala z agrarno proizvodnjo. Prve industrijske proizvodnje so locirali na krajih, ki so imeli blizu vodni vir. Na začetku niso postavljali posebnih stavb za tovarne, to se je začelo šele v 20. letih 19. stoletja. Že v prvi polovici 19. stoletja so vzporedno nastajale stavbe, ki so bile povezane z industrijsko revolucijo. Z gradnjo novih tovarn pa so seveda v uporabo prišli tudi novi materiali: lito železo in steklo. Pomembnejše obdobje za industrijo pri nas se je začelo po letu 1860.

2.2.11. VILE

V drugi polovici 19. stoletja se je uveljavil sinonim za sanjsko hišo - vilo. To so bile hiše, ki so bile samostoječe in so se lahko pohvalile z vrtom ter so svojim stanovalcem lahko

ponudile največje možno ugodje. Na začetku so jih gradili premožnejši, pozneje pa tudi manj premožni meščani. Vse več bogatega sloja se je iz utesnjenih mest selilo v vile na podeželju. Prav iz tega razloga štejemo vile med najpomembnejše arhitekturne tipe 19. stoletja. Lokacija in oblika vile je bila seveda odvisna od finančnega stanja. Čeprav se je vila uveljavljala že v antiki, je bila v 19. stoletju čisto novi tip. Ustvarjali so jo kot mešanico med dvorcem in stanovanjem. Zunanji videz je močno oblikovala streha, pogoste so bile lesene verande, fasada pa je bila odvisna od samega lastnika. Oblikovanje notranjosti je bilo precej bolj določeno. Iz veže se je odpiral svetel in odprt prostor, ki je vodil v vse sobe. Vile, ki so imele pomembnejšo vlogo in so bile v lasti bogatašev, so imele še knjižnico. Kuhinja je bila ob strani, sanitarije so bile majhne, prostor za služinčad je bil na podstrešju. Čeprav so bili lastniki premožnejši, so bile vile tudi zanje zajeten zalogaj za vzdrževanje. Zato so velikokrat imeli podnajemnike. Proti koncu 19. stoletja so na gradnjo vil močno vplivali srednjeveški gradovi in novoveški dvorci.

2.2.12. VOJAŠNICE

Z reformami Marije Terezije so se začele gradnje novih vojašnic. Postavljene so bile na mestnih obrobjih. Bile so enostavno oblikovane stavbe med seboj povezanih traktov okoli dvorišča. V drugi polovici 19. stoletja so bili to arhitekturno oblikovani ograjeni kompleksi, ki so predstavljali moč in ugled države. Prva polovica 19. stoletja je bila zaznamovana z racionalizmom, zato so bile na novo grajene vojašnice zelo redke. Prelomno je bilo leto 1848, ko je oblast ugotovila, da so stare stavbe neprimerne za nadzor nad mestom in da je treba graditi nove stavbe namenjene vojašnicam. Vojaki so poleg vsega prinašali še mestne prihodke.

2.2.13. ZDRAVILIŠČA

Že v 18. stoletju so bila zdravilišča močno obiskana. V 19. stoletju pa so doživela še dodaten razcvet. Zdraviliški kompleks se je po navadi razvil okoli glavnega zdraviliškega vrelca, ki so ga na katerega so dodatno opomnili tako, da so ga prekrili s paviljonom. Velikokrat so od njega pa do zdravilišča speljali pokrito sprehajališče. V zdraviliščih je bilo izredno pomembno tudi druženje, zato so imeli velike dvorane, ki so bile namenjene plesu, zabavi ali koncertom. Pokrita kopaljšča pa niso nastajala samo v večjih mestih, temveč tudi v manjših.

2.2.14. ŽELEŽNIŠKI KOLODVORI

Z odprtjem proge Celje–Gradec leta 1846 se je začel razvoj železnice v Sloveniji. Vključno z gradnjo tovorniškega prometa so gradili tudi kolodvore. Za vzor so v Sloveniji tako kot tudi drugod vzeli poštna poslopja. Prvi kolodvori so bili sestavljeni iz dveh stavb: za prihode in odhode, ki so jih pogosto povezali z streho nad tiri. Pozneje so dodali stavbo z vhodno dvorano. Večina pomembnih kolodvorov je nastala v tretji četrtini 19. stoletja. Po izgradnji južne železnice 1837 se je razvoj slovenskega železniškega omrežja še razcvetel. Pomembnejši kolodvori so vplivali tudi na razvoj mesta, v katerem so nastali.

3.RAZISKOVALNI DEL

3.1. ARHITEKTURA V 19. STOLETJU V CELJU, LAŠKEM IN VOJNIKU

V nadaljevanju sva se poglobili vsaka v svoj domači kraj in pa središče celjskega območja – Celje. V svojih krajih sva opisali vse hiše in podrobno predstavili, čemu so namenjene danes. V Celju pa sva izpostavili pomembne javne stavbe.

3.1.1. CELJE

V Celju so bile v 19. stoletju zgrajene ali dograjene hiše, ki so danes v uporabi kot stanovanjske hiše ali pa manjša podjetja: hiša Cankarjeva ulica 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13; hiša Aškerčeva ulica 1; hiša Cesta na grad 60; hiša Gledališki trg 2; hiša Gosposka ulica 19; hiša Gregorčičeva ulica 1, 3, 7; hiša Gubčeva ulica 4, 10; hiša Ipavčeva ulica 2; Hiša Linhartova ulica 5, 8, 10; hiša Mariborska cesta 10, 32, 38, 40, 70, 79; hiša Miklošičeva ulica 3, 6, 9; hiša Muzejski trg 3, 4, 8; hiša Na okopih 13; hiša Oblakova ulica 40; hiša Partizanska cesta 5; hiša Pleteršnikova ulica 2; hiša Prešernova ulica 4, 13, 15, 16, 20, 25; Ozka ulica 1; Savinova ulica 9; hiša Razlagova ulica 5, 6; hiša Savinjska ulica 3; hiša Savinjsko nabrežje 5, 6; hiša Stanetova ulica 16, 18, 19, 20, 31; hiša Vodnikova ulica 9, 11, 13; hiši Vrunčeva ulica 3, 5; hiša Gledališka ulica 4; vila Breg 16; vila Cesta v Laško 2; vila Cinkarniška pot 12; vila Graška cesta, vila Hribarjeva ulica 9, 11, 13; vila Jurčičeva ulica 5, 9, 11; vila Ljubljanska cesta 26, vila Mariborska cesta 49, 122; vila Miklošičeva ulica 10; vila Oblakova ulica 30; vila Plečnikova ulica 1, 1a in vila Vodnikova ulica 14.

Splošna bolnišnica Celje (nekoč Gizelina bolnišnica). Na zemljišču na severozahodnem obrobju mesta je leta 1827 stavbenik Johann Anton Nöst sebi zgradil gosposko hišo. Leta 1874 je stavbo kupila celjska občina in v njej uredila mestno bolnišnico. To je pozneje prevzela dežela Štajerska ter ob njej zgradila novo razsežno bolnišnično poslopje za 150 bolnikov, poimenovano Gizelina bolnišnica. Načrt za to bolnišnico je zasnoval deželni inženir Johann Wadiasch. Podkletena stavba sredi ograjenega vrta je bila zasnovana v maniri baročnih podeželskih dvorcev. Njena neorenesančna zunanost je bila strogo razčlenjena z rustiko, delilnimi zidci in okenskimi obrobami. Pozneje so stavbi dodali poslopje izolirnega oddelka, ginekološki oddelek ter nadzidali drugo nadstropje. Odstranili so vsa historično fasadno členitev in jo nadomestili z novo. Po drugi svetovni vojni so stavbo povečali in tako je pozneje na južni strani nastalo novo glavno bolnišnično poslopje.

Slika 2: Gizelina bolnišnica Celje

Slika 3: Splošna bolnišnica Celje

Samostanska cerkev Marijinega vnebovzetja oziroma minoritska cerkev, ki zdaj stoji v strnjem nizu stavb, je sprva stala samostojno v kompleksu stavb minoritskega samostana iz druge polovice 13. stoletja. Baročno so jo predelali že v 17. in 18. stoletju ter jo tudi ločili od gotskega prezbiterja. Po načrtih inženirja Franza Gustava Lahna so jo okoli leta 1858 začeli znova temeljito predelovati. Južno fasado so preoblekli v neoromanske oblike in ji pred letom 1865 na zahodu dodali novo vzhodno vežo z visokim koničastim zvonikom

na vrhu. Zvonik je bil dokončan leta 1880 po načrtih nemškega arhitekta Wilhelma Bücherja.

Stolno-opatijska cerkev sv. Danijela je triladijska cerkev, ki stoji na Slomškovem trgu. Na območju srednjeveškega jedra je stala vsaj že v 14. stoletju. Pozneje so jo večkrat prezidali ter povečali. V drugi polovici 19. stoletja so s historičnimi predelavami poskusili zabrisati baročne oblike iz 17. ter 18. stoletja. Celoti so želeli dati gotski značaj. Najbolj opazna elementa tega sta visok neogotski zvonik s koničasto streho iz leta 1877 in podaljšek zakristije s šilastoločnimi okni iz leta 1901.

Slika 4: Stolno-opatijska cerkev sv. Danijela Celje

Na naslovu Ljubljanska cesta 93 stoji dvorec Kristinin dvor. Dvor je enonadstropna stavba s talno ploskvijo v obliki črke L. Nastala je okoli leta 1900 s predelavo nekdanjega dvora Freienberg (Podbrežje). V notranjosti je nekaj reprezentativnih prostorov okrašenih s stropnimi štukaturami. V svobodnem krajinskem slogu ga obdaja park, v katerem stoji tudi nekaj stranskih poslopij. Zahodni del parka je pozidan z novejšimi poslopji Šole za hortikulturo in vizualne umetnosti Celje.

Na Gledališkem trgu 5 zdaj stoji Slovensko ljudsko gledališče Celje, pred tem pa je bilo tukaj Mestno gledališče. Gledališko poslopje je kot prva javna historična stavba v Celju nastala med letoma 1883 in 1885 po načrtih arhitekta Vladimirja Walterja. Sestavljeno je bilo iz dvonadstropnega vhodnega dela, enako visokega prostora za občinstvo in s stranskimi prostori obdanega odrskega dela. V zasnovo odrskega dela so vključili tudi nadzidani renesančni okrogli vogalni stolp mestnega obzidja. Že od leta 1824 je ta služil za uprizarjanje gledaliških predstav. Po drugi svetovni vojni so po načrtih iz 19. stoletja

arhitektov Hansa Kamperja in Franca Korenta stavbo temeljito predelali, da je ostala le osnova zgradbe.

Slika 5: Slovensko ljudsko gledališče Celje

Hotel Pošta je dvonadstropna stavba. Nastala je leta 1889 po načrtih arhitekta Vladimirja Walterja s temeljito predelavo starejšega poslopja. Fasadi sta bili neorenesančno oblikovani in bogato razčlenjeni z rustiko, okenskimi obrobami, slepimi parapetnimi ograjami, delilnimi zidci in podstrešnim konzolnim vencem. Prisekani vogal z glavnim vhodom je bil poudarjen v prvem nadstropju s konzolnim balkonom, na vrhu pa zaključen s strešnim čelom razgibanih oblik. Po letu 1972 so stavbo zaradi širitve magistralne ceste podrli.

Slika 6: Hotel Pošta Celje

Palača Krekov trg 5, 6, 7 je dvonadstropna vogalna neorenesančna palača nasproti železniške postaje Celje. Nastala je za potrebe mestne hranilnice med letoma 1885 in 1887 po načrtih arhitekta in stavbenika Hansa Fraunederja. Načrte je tik pred začetkom gradnje predelal arhitekt slovenskega rodu Hans Petschnig. V stavbi so uredili prostore hranilnice ter razkošna najemniška stanovanja. Obcestne fasade so obogatili. V notranjosti so posebej kakovostno oblikovani glavna veža ter dvorana in stopnišče. Pomembni prostori pa so opremljeni z intarziranim parketom.

Palača Krekov trg 9 (pošta) je neorenesančna dvonadstropna vogalna palača, ki je nastala med letoma 1897 in 1898 po načrtih arhitekta Friedricha Setza in njegovih sodelavcev. Zunanost stavbe je oblikovana strogo in racionalno ter razčlenjena z rustiko, okenskimi obrobami, podstrešnim konzolnim vencem, delilnimi zidci, stropno balustrado in kiparskim okrasjem. Glavni vhod je na širokem prisekanem vogalu, ki je poudarjen z rizalitom in razčlenjen s kolosalnimi polstebri, kupolasto streho in strešnim čelom. Dvoriščna fasada je razgibana s stopničastimi stolpiči.

Slika 7: Palača- Pošta Celje

Palača Prešernova ulica 18 (palača Steinmetz, kazino, pozneje Kresija) je kakovostna dvonadstropna pravokotna klasicistična stavba, ki je nastala okoli leta 1830 po spremenjenem načrtu stavbenika Johanna Anotna Nösta. Načrt je ohranjen v Zgodovinskem arhivu Celje. Sprva je imela zgradba značaj zasebne palače s prostori kazine in trgovine v pritličju. Kazina je imela kavarno, gostilno in sobo za biljard. Ko je leta 1864 stavba prešla v last celjske mestne občine, so v njej uredili prostore okrožnega sodišča, po katerem je palača dobila ime Kresija. Pozneje so stavbo na severni strani dvorišča razširili, še pozneje pa so v njej bila stanovanja ter nazadnje banke. Pred porušenjem je stavba imela gladko ometano dvonadstropno fasado. V nadstropjih je bila poudarjena z okenskimi obrobami, v pritličju pa rusticirana. Osrednji del fasade je bil opremljen s stebrnim balkonom, kaneliranimi pilastri in bil rizalitno poudarjen. Kasneje je bila podrta.

Palača Trg celjskih knezov 9 (Narodni dom, zdaj Mestna občina Celje) je vogalna dvonadstropna neorenesančna stavba. Nastala je med letoma 1894 in 1897 po načrtih češkega inženirja in arhitekta Jana Vladimírja Hráskega. V pritličju so bili prostori posojilnice, gostilna in trgovski lokali. V nadstropjih pa čitalnica, dvorana za prireditve, nekaj stanovanj in društveni prostori. Obulični fasadi so bogato dekorirali in razčlenili. Prisekani vogal so poudarili s strešnim stolpičem in konzolnim pomolom. V notranjosti so še posebno skrbno oblikovali dvoramno glavno stopnišče in veliko dvorano za prireditve. Palača je nastala ob glavnem dostopu do mestnega središča z zahodne strani. Med 2. svetovno vojno so Nemci z osovražene stavbe odstranili celotno historistično fasadno

členitev, s čimer so ji poskušali dati videz nepomembne stavbe. V 20. stoletju so stavbi po razdejanju obuličnega trakta, kakovostno rekonstruirali historično fasadno členitev. Od druge polovice 20. stoletja je v njej sedež celjske mestne občine.

Slika 8: Narodni dom, danes Celjska občina

Mestni park je lociran na desnem bregu reke Savinje. Leta 1858 so nastali prvi zametki mestnega parka, ko so nasadili divje kostanje. 1871 je mestna občina Celje kupila to ozemlje in do konca stoletja uredila mestni park. Ob parku je nekaj kavarnic, ki popestrijo dogajanje in povečajo obisk parka.

Slika 9: Mestni park Celje

Mestno pokopališče na Selcah so uredili med letoma 1878 in 1880, pozneje, med letoma 1891 in 1893 pa so ga razširili v smeri zahod–vzhod. Pečat 19. stoletja se vidi v številnih kakovostnih kamnitih nagrobnikih, spomenikih in grobnicah. Stari del pokopališča je obdan z železno ograjo. Imelo je močan nemški značaj.

Slovensko pokopališče na Golovcu, ki leži severno od mestnega jedra, je mestna občina zgradila leta 1887. Z razliko od pokopališča na Golovcu so tukaj pokopavali predvsem slovenske meščane, tudi tiste, ki so bili višjega stanu. Prav iz tega razloga je pokopališče postalo eden izmed temeljnih simbolov Celjskega in pa slovenstva. V 20. stoletju so pokopavanje na njem opustili in ga preuredili v park.

Rotovž stavba je bila pozidana že v 17. stoletju, v 19. pa so jo močno predelali in prenovili ter ji dali funkcijo magistrata. Leta 1840 so glavni fasadi dodali balkon v klasicističnem slogu. Leta 1844 so dodali še uro, ki pa so jo med prvo svetovno vojno odstranili. V 20. stoletju so mestno oblast preselili, nekdanji rotovž pa preuredili za namen muzeja.

Slika 10: Rotovž Celje

Šola Ljubljanska cesta 17, kjer je danes Srednja šola za storitvene dejavnosti in logistiko, je nastala leta 1900. Zasnovana je po vzoru palač iz poznega 18. stoletja. Sestavljena je iz štirinadstropnega osrednjega dela in dveh stranskih trinadstropnih delov.

Šola Slomškov trg 7 je bila zgrajena za potrebe celjske gimnazije, ki je bila ustanovljena leta 1808. Stavba je imela prvotno eno nadstropje, leta 1831 pa so jo razširili z manjšim prizidkom. V tem poslopu je delovala gimnazija do konca prve svetovne vojne.

Šola Vodnikova ulica 10 je nastala leta 1880. Grajena je bila z namenom, da bo uporabljena kot dekliška šola. V 20. stoletju pa so dodali še telovadnico, kapelo in velik prizidek. Tam so bili prostori Ekonomske šole Celje.

Slika 11 nekdanja ekonomska šola

Cinkarna je nastala med letoma 1873 in 1875 in se pozneje večkrat razširila. Zaradi zastarelosti so v 20. stoletju staro, a vseeno zanimivo stavbo opustili in jo nadomestili z novejšo. Od prvotne so ostali dimniki.

Vojašnico Mariborska cesta 29 je dala proti koncu 19. stoletja zgraditi mestna občina Celje. V 20. stoletju so dogradili še vojaško bolnišnico.

Železniška postaja je nastala sočasno z gradnjo železnice med Celjem in Gradcem leta 1846. Svetovna vojna je bila usodna za zunanjščino, saj so odstranili vse dekorativne elemente.

Slika 12: Železniška postaja Celje

3.1.2. LAŠKO

V Laškem so bile v 19. stoletju zgrajene ali dograjene hiše, ki so danes v uporabi kot stanovanjske hiše ali pa manjša podjetja: Mestna ulica 4, 6; Trubarjeva ulica 2; Valvasorjev trg 8.

Hiša na naslovu Mestna ulica 4 in 6 je v osnovi iz 16. stoletja, natančneje iz druge polovice. V drugi polovici 19. stoletja so jo dodelali, saj so ji dodali drugo nadstropje in prizidek na zahodni strani. V spodnjem nadstropju Mestne ulice 4 so zdaj: Posredništvo - gostinstvo Olga Stopar s.p. in Tobačna 3dva, trgovsko podjetje d.o.o.; v spodnjem nadstropju hiše na naslovu Mestna ulica 6 pa: Kvintet Dori, Primož Razboršek s.p. in Konting, Storitve in trgovina d.o.o.

Slika 13: Hiša na naslovu Mestna ulica 4 in 6 Laško

Stavba na naslovu Trubarjeva ulica 2 je enonadstropna stavba, postavljena na vogalu Trubarjeve in Mestne ulice, ki je bila zgrajena okoli leta 1840. Fasadi, ki gledata na ulico, sta zdajšnji zgodnjehistorični videz dobili v zadnjih letih 19. stoletja. V pritličju sta razčlenjeni z rustiko, v 1. nadstropju pa s profiliranimi okenskimi obrobami. V spodnjem nadstropju hiše imata sedež Kulturno društvo Serum ter Prodaja in izdelovanje Pletenih in tekstilnih izdelkov Marjeta Levičar s.p.

Slika 14: Stavba na naslovu Trubarjeva ulica 2 Laško

Hiša Valvasorjev trg 8 je dolga enonadstropna stavba, ki je na starejši osnovi nastala po letu 1825. Sestavljena je iz več stavbnih enot. V spodnjem nadstropju sta Optika Barbara in Zlatarstvo Guček. V zgornjem nadstropju so stanovanja.

Slika 15: Hiša Valvasorjev trg 8 Laško

Takrat so bile zgrajene tudi pomembne javne ustanove, in sicer na naslednjih naslovih: Trubarjeva ulica 20; Valvasorjev trg 2 in Zdraviliška cesta 4.

Na naslovu Trubarjeva ulica 20 je bila nekoč nemška ljudska šola, danes pa je tam Osnovna šola Primoža Trubarja Laško. Stavba je nastala med letoma 1891 in 1892 kot nemška ljudska šola v lasti nemškega društva Schulverein. Parcelo je društvu podaril trgovec Josef Czerny. Fasado, ki je obrnjena proti ulici, so razčlenili. Ta učinek so dosegli z rustiko in okenskimi obrobami, ki so profilirane. V kleti so uredili telovadnico in prostore za stanovanja šolske sluge. V prvem nadstropju pa stanovanji za učitelja in nadučitelja, učilnice, pisarno, konferenčno sobo in sobo za učenje ročnih spretnosti. 1919 je nova oblast nemško šolo ukinila, poslopje pa je prešlo v roke slovenske ljudske šole. V telovadnici so uredili prostor za krajevno muzejsko zbirko. Po drugi svetovni vojni je prenovo doživela tudi zunanost, odstranili so vso historično fasado. Pozneje so zaradi potreb osnovne šole stavbi dodali tu dva prizidka.

Slika 16: Predhodno nemška ljudska šola, danes OŠ Primoža Trubarja Laško

Na naslovu Valvasorjev trg 2 je bila nekoč slovenska ljudska šola, danes pa je tam Glasbene šole Laško. Stavba je nastala po načrtih graškega stavbenika Josefa Michla leta 1896. Zgradili so jo na mestu, kjer je nekdanje stal trški špital (po potresu 1895 so ga porušili). Stavbo so zasnovali na njegovi talni ploskvi. Stavba je imela dokaj bogato fasado, razčlenjeno z rustikami, profiliranimi okenskimi obrobami in delilnimi zidci. V drugi svetovni vojni je doživela prenovo in takrat so tudi odstranili členitev fasade. Po drugi svetovni vojni je izgubila tudi svojo namembnost. Med letoma 1994 in 1995 so izdelali novo členitev fasade po vzoru nekdanje. Nekoč je v njej deloval vrtec, danes pa so v stavbi prostori glasbene šole.

Slika 17: Predhodno slovenska ljudska šola, danes Glasbena šola Laško

Zdraviliški dom na naslovu Zdraviliška cesta 4 je bil na pobudo gradbenega inženirja Leopolda Rödla zgrajen med letoma 1852 in 1856. Stoji na nabrežju Savinje ob zdravilnem vrelec, ki je bil v uporabi že v času Rimljanov. Najprej je bila zgrajena samo pritlična stavba z bazenom, čez dve leti pa so nadzidali še dve nadstropje, s pokritim mostom so prizidka povezali s pritlično stavbo. Glavno fasado so poudarili z rizalitoma, ki sta zaključena z trikotnima strešnima čeloma. V 20. stoletju so zdravilišče predelali in s tem tudi fasado. Od prvotnega je ostal le bazen in pa kopalna kabina Franca Jožefa I., po katerem je bilo zdravilišče poimenovano.

Slika 18: Zdraviliški dom Laško

3.1.3. VOJNIK

V Vojniku so bile v 19. stoletju zgrajene ali dograjene hiše, ki so danes v uporabi kot stanovanjske hiše ali pa manjša podjetja, na naslednjih naslovih: Celjska cesta 16, 19; Čufarjeva ulica 5; Prušnikova ulica 15, 19, vila Prušnikova ulica 10.

Stavbi na naslovu Celjska cesta 16 in 19 sta nastali v 18. stoletju. Njuno zunanjo podobo so spremenili v 19. stoletju. Hišo na Celjski cesti 16 so precej spremenili, saj so ji dodali nadstropje, obenem pa spremenili videz fasade. Hišo na Celjski cesti 19 so prav tako obnovili v 19. stoletju, dozidali so ji drugo nadstropje, ji prenovili fasado in jo v pritličnem delu na vogalih razčlenili z rustiko. Danes imata na Celjski cesti 16 sedež B.I.N. Zottl Trade trgovsko podjetje d.o.o. in Horttim, storitve, posredništvo in trgovina. V hiši Celjska cesta 19 imajo sedež številna podjetja: Podjetniške in poslovne storitve, cvetličarna, Oktan, prodaja in prevozi naftnih derivatov d.o.o., Zlatarstvo, Frizerski salon Alja, Masažni studio Tamara, Mersist, M-revizija in svetovanje d.o.o., Športno društvo Ekstrem Vojnik.

Hiša Čufarjeva ulica 5 je na vzhodnem delu starega mestnega jedra. Enonadstropna stavba je sestavljena iz dveh delov; severni je nastal po letu 1825, južni pa prej. Dela sta povezana s fasado, ki je v nadstropju razčlenjena.

Stavba na Prušnikovi ulici 15 je enonadstropna pravokotna stavba, ki je stala že pred letom 1825, potem pa so jo močno predelali v poznem 19. stoletju. Na fasadi prevladujejo neoklasicistični elementi. Tam je danes sedež podjetij: Fasade Šatroli, gradbeništvo in storitvo d.o.o. in Zogaj Sedat, gradbeništvo in storitve d.o.o. Hiša na Prušnikovi ulici 19 je enonadstropna stavba, ki je nastala okoli leta 1900. Fasada je razčlenjena. Je sedež podjetja Štiri m, svetovalni inženiring.

Vila na Prušnikovi ulici 10 je visokopritlična, neorenesančna in s talno ploskvijo v obliki črke T. Ima manjši vrt in leži jugovzhodno od starega jedra trške naselbina. Nastala je v poznem 19. stoletju in njene fasade so razčlenjene z rustiko, vogalnimi pilastri, nazobčenim podstrešnim vencem in profiliranimi okenskimi obrobami.

V 19. stoletju sta bili v Vojniku zgrajeni tudi dve javni ustanovi:

Na naslovu Celjska ceste 37 je bila nekoč Deželna hiralnica Vojnik, zdaj pa je tam Psihiatrična bolnišnica Vojnik. Dežela Štajerska je dala v 90. letih 19. stoletja zgraditi eno od petih deželnih hiralnic, namenjenih za oskrbo starostno onemoglih ter bolnih ljudi. Stavba stoji v velikem parkovnem nasadu na južnem robu trške naselbine. Načrt je izdelal Johann Wadiasch iz Deželnega gradbenega urada v Gradcu. Hiralnico so v osnovi zasnovali kot tritraktno enonadstropno poslopje in jo navzven oblikovali kot poznobaročni dvorec. Streha je mansardno zaobljena, triosni osrednji del glavne fasade pa so poudarili z

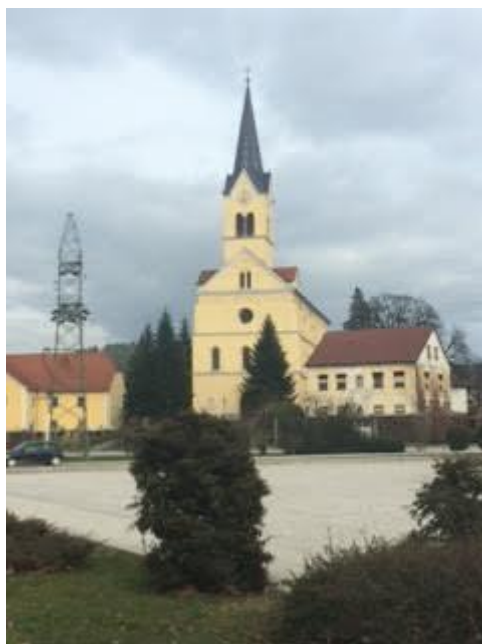

rizalitom. Po drugi svetovni vojni so v tej stavbi uredili psihiatrično bolnišnico. Prvotna zasnova je še povsem razvidna, kljub manjšim spremembam.

Slika 19: Predhodno Deželna hiralnica Vojnik, danes Psihiatrična bolnišnica Vojnik

Župnijska cerkev sv. Jerneja je neoromanska cerkev, ki stoji na nizkem griču in je nastala v zadnjih desetih letih 19. stoletja. Načrt je zasnoval dunajski arhitekt Richard Jordan. Nadstropni vhodni del s fasadnim slemenskim zvonikom pokriva laternasta streha. Na vrhu je fasada zaključena z zalomljenim trikotnim čelom, ki prehaja v zvonik. V notranjosti je opremljena z oltarjem poznobaročnih oblik. Je primer baročne tradicije.

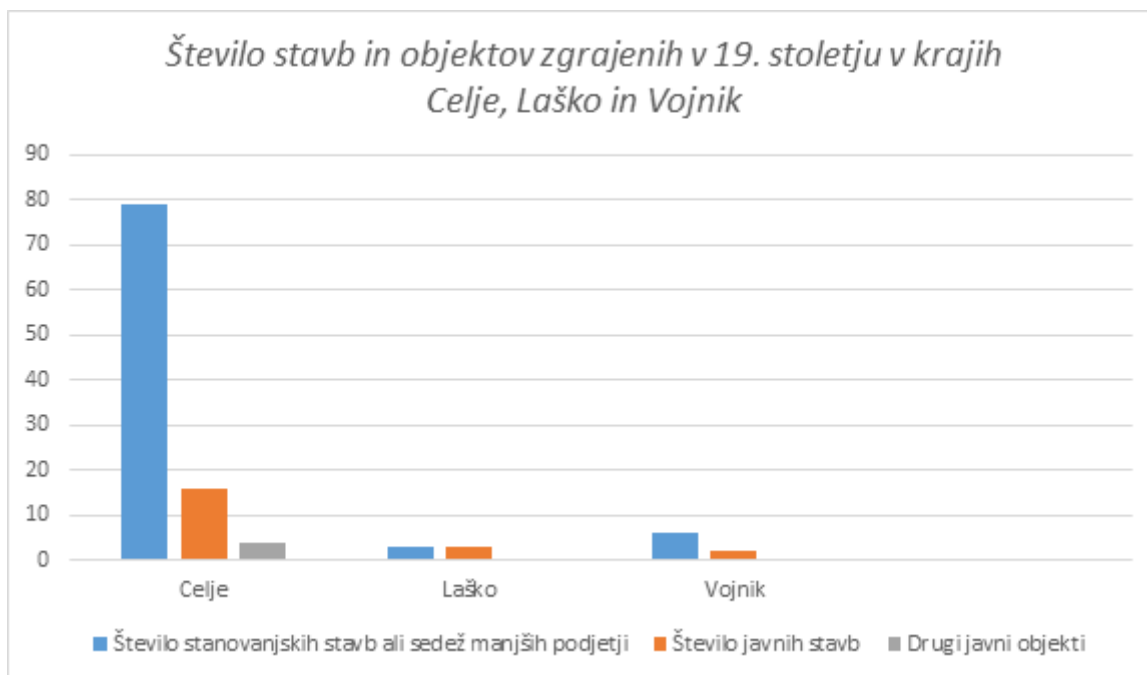

Slika 20:Župnijska cerkev sv. Jerneja Vojni

3.2. PRIMERJAVA CELJE, LAŠKO IN VOJNIK

TABELA 1: PRIMERJAVA NOVO ZGRAJENIH IN OBNOVLJENIH STAVB V CELJU, LAŠKEM IN VOJNIKU

	ŠTEVILO STANOVANJSKIH STAVB ALI SEDEŽ MANJŠIH PODJETIJ	ŠTEVILO JAVNIH STAVB	DRUGI JAVNI OBJEKTI (MOSTOVI, PARKI, POKOPALIŠČA, ŽELEZNICE)
CELJE	79	16	4
LAŠKO	5	3	/
VOJNIK	6	2	/

GRAF 1: PRIMERJALNI PREGLED ŠTEVILA STAVB V CELJU, LAŠKEM IN VOJNIKU

Danes velja Celje za tretje največje slovensko mesto. V prvi polovici 19. stoletja je v njem prebivalo največ Slovencev, na drugem mestu so bili nemški naseljenci iz Avstrije in Nemčije. Celje kot mesto je v primerjavi z Vojnikom in Laškim najbolj razvito. Iz grafa je razvidno, da ima največje število stanovanjskih in javnih stavb, ki izhajajo iz 19. stoletja.

Eden od poglobitnih razlogov je seveda veliko prebivalcev, ki vpliva tako na število stanovanjskih kot tudi javnih stavb. Naslednje dejstvo izhaja iz same zgodovine mesta. Celje ima zelo razvito zgodovino in ravno 19. stoletje je bilo pomembno zaradi velikih sprememb. V tem času je mesto začelo dobivati novo podobo, ki se je ohranila do danes. Ob starem mestnem jedru so začele nastajati nove ulice, praznine so se začele polniti s stanovanjskimi hišami in tudi stare stavbe so dobile novo, svežo podobo.

Laško je kot mesto nastalo šele leta 1927, vendar je bilo omenjeno že veliko prej. Naselbina Laškega je v 19. stoletju dobila le nekaj novih stanovanjskih hiš in 3 javne objekte.

Vojnik je v 19. stoletju dobil deželno hiralnico, ki se je pozneje spremenila v današnjo Psihiatrično bolnišnico Vojnik. Na novo je nastala cerkev sv. Jerneja, ki je bila zgrajena v začetku tega stoletja. Prav tako se Vojnik od Laškega močno razlikuje po številu stanovanjskih stavb, saj je v 19. stoletju na novo pridobil kar šest hiš.

Meniva, da je eden bistvenih razlogov, da ima Vojnik toliko več na novo zgrajenih stavb, v tem, da je bilo Laško prvič omenjeno kar nekaj let prej, torej se je tudi bolj razvijalo v preteklih obdobjih.

Celje pa seveda kot središče regije močno izstopa. V 19. stoletju je namreč pridobil kar 79 stanovanjskih stavb ali stavb, v katerih so manjša podjetja, 16 stavb, ki so danes namenjene javnosti in štiri druge objekte.

3.3. STAVBE IZ 19. STOLETJA IZ KRAJEV IZ CELJA

Arja vas pri Žalcu: hiša Arja vas pri Žalcu

Brode pri Vranskem: dvorec Brode

Bistrica ob Sotli: hiše Bistrica ob Sotli številki 4 in 12; hiša Bistrica 57; šola Bistrica ob Sotli 63.

Braslovče: hiši Braslovče 27 in 29; pokopališka kapela na starem pokopališču; šola Braslovče 22.

Dobje: /

Dobrna: dvorec Dobrna; hiši Dobrna 25 in 41; vile Dobrna 30, 36, 40, 41, 44, 48; zdraviliška stavba: 49, 50, 52, 54, 56; župnijska cerkev Marijinega vnebovzetja; župnišče Dobrna 22

Frankolovo pri Vojniku: dvorec Frankolovo; hiša Frankolovo 9

Gorica pri Slivnici blizu Celja: hiša Gorica pri Slivnici 28; dvorec Prešnik

Goričica pri Celju: dvorec Blagovna

Gotovlje pri Žalcu: hiša Gotovlje 57

Griže pri Žalcu: župnijska cerkev sv. Pankracija; župnišče Griže 5

Hotemež pri Radečah: dvorec Hotemež

Jagnjenica pri Radečah: podružnična cerkev sv. Marjete

Kozje: dvorec Kozje; podružnična cerkev sv. Eme

Latkova vas pri Preboldu: hiša Latkova vas 222

Leskovec pri Celju: šola Leskovec 15

Loka pri Zidanem Mostu: dvorec Loka, šola Loka pri Zidanem Mostu 72

Lokovina pri Dobrni: vila Lokovina 2

Migojnice pri Grižah blizu Žalca: podružnična in romarska cerkev Lurške Matere Božje na Gradišču

Nova Cerkev pri Dobrni: kašča Nova Cerkev 20; šola Nova Cerkev 41

Obrežje pri Zidanem Mostu: hiša Obrežje pri Zidanem Mostu 17

Pernovo pri Žalcu: dvorec Grmovje

Petrovče pri Žalcu: šola Petrovče 32

Plevna pri Žalcu: dvorec Plevna

Počakovo pri Radečah: podružnična cerkev sv. Janeza Evangelista; župnišče Počakovo 26

Podvrh pri Braslovčah: dvorec Žovnek

Rogatec: hiši Ptujška cesta 5 in 10; hiša Tuškova ulica 2; šola Trg 1.

Podčetrtek: grajski paviljon, Trška cesta: 62, 64, 76, 84, 91; župnišče Trška cesta 79

Polzela: dvorec Šenek; hiše Polzela: 9, 11, 129; kapela srca Jezusovega; kapela sv. Križa na pokopališču; šola Polzela 8, 10; vila Polzela 59

Ponikva pri Šentjurju blizu Celja: hiša Ponikva 53; vila Ponikva; železniška postaja

Ponikva pri Žalcu: šola Ponikva pri Žalcu 17; župnijska cerkev sv. Pankracija

Prebold: hiša Graščinska cesta 1; hiši Hmeljarska cesta 1, 2; hiše Trg 5, 6, 7, 13, 14; šola Graščinska cesta 7; predilnica in tkalnica; župnijska cerkev sv. Paula; župnišče Trg 5

Rimske Toplice pri Laškem: hiša Pot na Kopitnik 14; podružnična cerkev Lurške Matere Božje; šola Šmarjeta 4; šola Šmarjeta 17; vila Toplice 3; zdraviliška stavba Toplice 15; zdraviliška stavba Vila Toplice 8, 9, 10; železniška postaja; župnijska cerkev sv. Marjete

Radeče: dvorec Radeče; hiši Ulica Milana Majcna 1, 3; hiše Starograjska ulica 11, 23, 24, 26, 43; hiša Trg 1, 4, 5; Most čez Savo; mavzolej rodovine; Šolska pot 5; tovarna Pot na jez 6

Rogaška Slatina: hiši Kidričeva ulica 44 in 46, kapela svete Ane, ledenica, vila Cesta na Belleuve 4, vila Ivanov hrib 3, vila Stritarjeva ulica 5, vila Strma cesta 2, železniška postaja, župnijska cerkev sv., Župnišče, vila Ulica XIV. divizije 14, 18 in 22, vila Zdraviliški trg 16, zdraviliška stavba, paviljon Tempelj, Zdraviliški trg 1, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 14, 22 in 23.

Slovenske Konjice: dvorec Prevrat, dvorec Trebnik, hiše Celjska cesta 2, 9 in 12, hiša Liptovska ulica 32, hiša Prečna ulica 3, hiša Stari trg 5, 12, 22, 23, 29, 33 in 37, hiša Škalska cesta 6, Rotovž, šola Mestni trg, šola Šolska ulica 3, vila Liptovska ulica 14.

3.4. POMEMBNI ARHITEKTI 19. STOLETJA NA CELJSKEM

Na Celjskem so ustvarjali mnogi arhitekti. Nekateri izjemno znani v svetovnem merilu drugi malo manj znani. Arhitekti, ki so ustvarjali na Celjskem, so bili:

Jan Vladimír Hráský (4. 4. 1857–12. 4. 1939) je na Celjskem načrtoval most čez Savo v Radečah. Poleg njega pa tudi celjski Narodni dom.

Richard Jordan (6. 3. 1847–7. 2. 1922) je zrisal načrt za župnijsko cerkev sv. Jerneja.

Franz Gustav Lahn (rojen 1817) je zrisal načrt za podružnično cerkev Marije Vnebovzete

Hans Pruckner je avtor načrtov za Mestno hranilnico, hotel Evropa, hišo Rakusch in Mestno davkarijo, poleg njih pa tudi za hišo na Gubčevi ulici 10, hišo na Cankarjevi ulici 8 in Joskovo hišo.

Konrad Luef (1841–1914) je projektiral pročelje nekdanje dekliške ljudske in meščanske šole, ki je danes III. osnovna šola Celje.

Hans Pascher (1858–1942) je zrisal načrt za župnijsko cerkev sv. Paula v Preboldu in predelavo zunanjščine župnijske cerkev sv. Marjete v Rimskih Toplicah.

Nicoló Pertsch (1807) je zrisal načrte za gradnjo starega zdraviliškega doma v Rogaški Slatini, ki je bil pozneje porušen, in paviljon Tempelj prav tako v Rogaški Slatini.

Johann Schöbl (1823–1870) je zrisal ogromno načrtov za stavbe na Slovenskem. Na Celjskem je avtor župnijske cerkve sv. Križa v Rogaški Slatini.

Peter Paul Brang (1852–1925) je zrisal načrt za Celjski dom.

Wilhelm Bücher (1824–1888) je naredil načrt za predelavo zunanjščine in zvonika podružnične cerkve Marije Vnebovzete ter načrt za predelavo zvonika cerkve sv. Danijela.

Ferdinand Fellner ml. (19. 4. 1847–1916) je načrtoval povečavo dvorca Šenek na Polzeli skupaj z *Hermannom Helmerjem* (1849–1919)

Friederich Setz (1837–1907) je arhitekt pošte v Celju.

Adolf Wagner (1844–1918) je zrisal načrt za župnijsko cerkev sv. Martina na Teharjih.

Vladimir Walter je narisal načrte za številne stavbe na Celjskem. Hiša Kaulich, hiša Rušnik, vila Roodenfels, hiši Cankarjeva ulica 9 in 11, hiša Savinjsko nabrežje, vila Detiček, hiša Zimniak, hiši Savinjsko nabrežje 5 in 6, Cankarjeva ulica 5 in 7. Poleg njih pa tudi Hotel Pošta in Slovensko ljudsko gledališče Celje.

Josef Haslinger(1807) je zrisal načrt za pokrito sprehajališče v Rogaški Slatini, ki je bilo pozneje porušeno(1842–1842).

4. ZAKLJUČEK

Slovensko arhitekturo do konca 19. stoletja pravzaprav težko omenjamo. Vendar so se že od začetka stoletja razvijale posamezne značilnosti arhitektur po mestih.

Za mesta, kot je Celje, je bila gradbena dejavnost javnih stavb v rokah večjih gradbenih mojstrov. Pomembne javne palače so gradili tuji arhitekti, saj so imeli večji ugled kot domači. Za manjše kraje, kot sta Vojnik in Laško, pa je bolj značilno stavbarstvo slovenskega podeželja. Opazijo se nova baročna likovna merila, vendar se kljub temu ohranja stara izrazita zasnova. Okenske odprtine so bile grajene zelo natančno in v smislu simetrije. Olepševali so tudi vrata z vratnimi okvirji, ki so jih dodatno oblikovali. Zaradi porasta prebivalstva v posameznih mestih in posameznega političnega ter socialnega dogajanja se je posledično različno razvijala tudi arhitektura in gradnja novih stavb. Glede na tipografijo stavb so pomembne predvsem bolnišnice, vojašnice, šole, gledališča in druge javne stavbe. V Celju so nekatere od njih bile tovarna Cinkarna, pokopališče na Golovcu, Hotela Pošta in Evropa, vojašnica, štiri šole, Mestni park ter druge stavbe. Za Vojnik velja omeniti Mestno hiralnico, v kateri je zdaj Psihiatrična bolnišnica, ter cerkev sv. Jerneja. V Laškem je bila Slovenska ljudska šola, v kateri je zdaj Glasbena šola Laško, v stavbi, v kateri je bila nemška ljudska šola pa je danes Šola Primoža Trubarja Laško.

5. LITERATURA IN VIRI

1. Fister P. 1986. *Umetnost stavbarstva na Slovenskem*. Ljubljana, Cankarjeva založba.
2. Deu Ž. 2001. *Stavbarstvo slovenskega podeželja*. Ljubljana, Kmečki glas.
3. 4. Deu Ž., Zdovc H. 2003. *Od načrta do stavbe, Arhitektura Kozjanskega v načrtih in dokumentih iz srede 19. stoletja*. Celje, Zgodovinski arhiv Celje
4. *Enciklopedija Slovenije*. (1989). Knjiga 3. Ljubljana, Mladinska knjiga.
5. Sapač I., Lazarini F. 2015. *Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana, MAO in FA.
6. CELJE-STARO MESTNO JEDRO. [Online]. KRAJI- Slovenija. Dostopno na spletnem naslovu: <http://krajie.eu/slovenija/celje/slo>
7. NAŠE MESTO, NAŠA KULTURA IN NAŠE GLEDALIŠČE. [Online]. Celje.info. [Zadnja sprememba: 21. nov 2012 ob 18.24]. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.celje.info/kultura/nase-mesto-nasa-kultura-in-nase-gledalisce/>
8. BOLNIŠNICA SKOZI ČAS. [Online]. Psihiatrična bolnišnica Vojnik. Dostopno na spletnem naslovu: <http://pb-vojn timer.si/index.php/o-bolnisnici/bolnismica-skozi-cas/>
9. ŽUPNIJA VOJNIK. [Online]. Župnija svetega Jerneja Vojnik. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.zupnija-vojn timer.>
10. MESTNI MAGISTRAT. [Online]. CELJE. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.celje.si/sl/kartica/mestni-magistrat>
11. O PODJETJU. [Online]. CINKARNA. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.cinkarna.si/si/o-podjetju>

5.1. VIRI SLIK

Slika 1: https://sl.wikipedia.org/wiki/Janez_Flis (citirano: 12. februar 2016)

Slika 2: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=8861> (citirano: 12. februar 2016)

Slika 3: <http://www.menerga.si/references/Medicina-Farmacija/all> (citirano: 12. februar 2016)

Slika 4: <http://kraji.eu/slovenija/celje/slo> (citirano: 12. februar 2016)

Slika 5: <http://www.celje.info/kultura/nase-mesto-nasa-kultura-in-nase-gledalisce/> (citirano: 12. februar 2016)

Slika 6: <http://www.kamra.si/sl/http://www.kamra.si/sl/> (citirano: 12. februar 2016)

Slika 7: (avtor: Taja Jančič)

Slika 8: http://www.slovenia.info/si/Kulturno-zgodovinske-znamenitosti/Narodni-dom-Celje.htm?kul_zgod_znamenitosti=5257&lng=1 (citirano: 12. februar 2016)

Slika 9: (avtor: Timea Štravs)

Slika 10: (avtor: Taja Jančič)

Slika 11: (avtor: Timea Štravs)

Slika 12: (avtor: Taja Jančič)

Slika 13: (avtor: Taja Jančič)

Slika 14: (avtor: Taja Jančič)

Slika 15: (avtor: Taja Jančič)

Slika 16: http://rezervaoslasko.splet.arnes.si/page/5/?eo_month=2016-01 (citirano: 12. februar 2016)

Slika 17: (avtor: Taja Jančič)

Slika 18: (avtor: Taja Jančič)

Slika 19: <http://pb-vojniki.si/> (citirano: 12. februar 2016)

Slika 20: (avtor: Timea Štravs)